

بِسْمِ اللَّهِ

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه کردستان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان و ادبیات عربی

عنوان:

الترام در شعر نزار قبانی

پژوهشگر:

معصومه حاتمی

استاد راهنما:

دکتر جمیل جعفری

استاد مشاور:

دکتر عبدالله رسول نژاد

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عربی

اسفند ماه ۱۳۸۹

کلیه حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج مطالعات،

ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع

این پایان نامه (رساله) متعلق به دانشگاه کردستان است.

تعهد نامه

اینجانب معصومه حاتمی دانشجوی کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عربی دانشگاه کردستان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی گروه زبان و ادبیات عربی تعهد می نمایم که محتوای این پایان نامه نتیجه تلاش و تحقیقات خود بوده و از جایی کپی برداری نشده و به پایان رسانیدن آن نتیجه تلاش و مطالعات مستمر اینجانب و راهنمایی و مشاوره اساتید بوده است.

با تقدیم احترام

معصومه حاتمی

۱۳۸۸/۱۲/۱۵

دانشگاه کردستان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان و ادبیات عربی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عربی

عنوان:

الترام در شعر نزار قبانی

پژوهشگر:

معصومه حاتمی

در تاریخ ۲۲ / ۱۲ / ۱۳۸۸ توسط کمیته تخصصی و هیات داوران زیر مورد بررسی قرار گرفت و با نمره ۱۸ و درجه بسیار خوب به تصویب رسید.

<u>امضاء</u>	<u>مرتبه علمی</u>	<u>نام و نام خانوادگی</u>	<u>هیات داوران</u>
	استادیار	دکتر جمیل جعفری	۱- استاد راهنما
	استادیار	دکتر عبدالله رسول نژاد	۲- استاد مشاور
	استادیار	دکتر شیرکو یاری	۳- استاد داور خارجی
	استادیار	دکتر هادی رضوان	۴- استاد داور داخلی

مهر و امضاء معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی
دکتر نعمت الله عزیزی

مهر و امضاء گروه

دانشکده

تقدیم به :

پدر و مادر دلسوزم که وجودم از وجودشان بالیدن گرفت.

به برادر و خواهرانم که موفقیتم مرهون حمایت‌های بی دریغشان است.

و به همسر مهربانم که همواره مشوق راهم بوده است.

تقدیر و تشکر

از زحمات کلیه استادان و سرورانی که با راهنمایی‌های خود مرا در تهیه این پایان نامه یاری نمودند، بویژه استاد گرامی ام جناب آقای دکتر جمیل جعفری استاد راهنما و جناب آقای دکتر عبدالله رسول نژاد استاد مشاور، که اگر دلسوزی‌های بی دریغشان نبود این کار به سرانجام نمی‌رسید، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

و بر خود لازم می‌دانم از دیگر استادان محترم گروه :

جناب دکتر پیشوایی، جناب دکتر فتحی، جناب دکتر عزیزی پور، جناب دکتر رضوان، جناب دکتر سرباز و جناب دکتر نهیرات که سالها در محضرشان تلمذ و کسب ادب نمودم تشکر و قدردانی نمایم.

چکیده

نزار قبانی شاعر سوری تبار، به عنوان یکی از سرآمدترین و معروفترین شاعران نوگرای معاصر عرب مطرح است. شاعری که با صداقت بی نظیر خود مرزها را درنوردید، به طوری که جهانیترین شاعر عرب نام گرفت. هنگامی که نخستین دیوان شعری اش را در سن ۲۱ سالگی منتشر ساخت، موجب سر و صدای فراوان گردید. در ابتدا شعرهای عاشقانه اش را به شیوه قدما و کلاسیک سرود و سپس در عرصه شعر نو به فعالیت خود ادامه داد. نزار، مبدع شیوهی زبانی مخصوص به خود است، زبان سومی که مابین زبان فصیح و زبان عامیانه است. اشعار او در دو عرصه‌ی سیاسی و اجتماعی قابل بررسی است.

در قصائد اجتماعی، ضمن دفاع از حقوق فراموش شده زن و تصحیح اندیشه حاکم بر جامعه، با زبانی نیشدار سستی و عقب ماندگی جامعه‌ی عرب را مورد انتقاد قرار می دهد.

شکست حزیران در سال ۱۹۶۷ میلادی نقطه‌ی عطفی در شعر او به شمار می آید، که موجب می شود از شاعر زن به شاعر سیاست تبدیل گردد. از این پس، وی شاعری نکته بینی است که هیچ یک از وقایع سیاسی جامعه‌ی عرب، از شکست اعراب و مسأله فلسطین گرفته تا عملکرد حاکمان سیاسی، از دید او پنهان نمی ماند.

او شاعری متعهد به قضایای اجتماعی و سیاسی جامعه و کشورش است که می کوشد، با زبانی روان و نزدیک به مردم، مسائل اجتماعی و سیاسی جامعه اش را مورد بررسی قرار دهد و ضمن بیان ضعف ها و مشکلات، به حل و درمان آن پردازد.

کلمات کلیدی: نزار قبانی، التزام، اشعار سیاسی، اشعار اجتماعی، ادبیات معاصر

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	الف) تعریف مسأله
۴	ب) پیشینه
۵	ج) فرضیه ها
۶	د) هدف ها
۶	ه) مشکلات
۷	فصل اول: تعاریف
۸	۱-۱) زندگی شاعر
۸	۱-۱-۱) نزار کیست
۹	۱-۱-۲) تولد
۹	۱-۱-۳) خانواده
۱۰	۱-۱-۴) محیط زندگی
۱۱	۱-۱-۵) والدین
۱۳	۱-۱-۶) ازدواج
۱۴	۱-۱-۷) تحصیلات
۱۵	۱-۱-۸) پایان راه
۱۶	۲-۱) ادبیات نزار
۱۷	۱-۲-۱) زبان شعری
۲۱	۲-۲-۱) دیوان ها
۲۵	۳-۱) التزام
۲۷	۱-۳-۱) ادبیات ملترم
۳۱	۲-۳-۱) موضوعات شعر التزام
۳۳	فصل دوم: تجزیه و تحلیل
۳۴	۱-۲) التزام در شعر نزار

صفحه

عنوان

۳۵	۲-۱-۱) شعر زن
۳۸	۲-۱-۲) حزیران و رویکرد سیاسی نزار
۴۰	۲-۲) التزام سیاسی در شعر نزار
۴۱	۲-۲-۱) ریشه شعر سیاسی نزار
۴۸	۲-۲-۲) التزام به شکست حزیران
۶۰	۲-۲-۳) التزام به فلسطین
۷۳	۲-۲-۴) التزام به وحدت عربی
۷۷	۲-۲-۵) التزام در مقابل آمریکا و ...
۸۰	۲-۲-۶) التزام به وطن
۸۴	۲-۳) التزام اجتماعی در شعر نزار
۸۵	۲-۳-۱) زن
۹۱	۲-۳-۲) التزام در بیان عقب ماندگی
۹۵	۲-۳-۳) التزام به آزادی
۹۷	۲-۳-۴) التزام به عشق
۱۰۲	فصل سوم: نتیجه گیری
۱۰۵	منابع
۱۰۸	چکیده انگلیسی

مقدمه

و کلیات

مقدمه

تعهد و التزام از جمله اصطلاحاتی است که در قرن اخیر استعمال شده است و باعث می شود که ادبیات خودآگاه باشد و بداند که چه می نویسد، برای که می نویسد و چرا می نویسد. اگرچه «ژان پل سارتر» تعهد در ادبیات را تنها شامل نثر می داند و آن را از محدوده شعر خارج ساخته است، با این حال اکنون شعر نیز راه تعهد را پیموده است و دوشادوش ادبیات داستانی و سایر هنرها خود را ملتزم و متعهد می داند. بنابراین شاعر متعهد کسی است که درک می کند در چه برهه‌ای از زمان زندگی می کند و در کجای تاریخ ادبیات کشورش و جهان ایستاده است و چه دوره‌ها و گرایش‌هایی را پشت سر گذاشته است.

او تلاش می کند که بر درون‌مایه‌های احساسی و فکری خویش بطور کامل چیرگی یابد تا مقدمه‌ی آفرینش شعری پویا و متحرک را فراهم سازد. شاعر این عصر می کوشد فرزند حال جامعه خویش باشد و با درک واقعیت‌های جامعه به قضایای انسان معاصر ملتزم گردد و شعر را در خدمت وطن، حقوق ملت، کرامت، عزت و پیشرفت قرار دهد.

نزار قبانی، شاعر بلند آوازه‌ی معاصر عرب که اینک برای اکثر آشنایان شعر عربی ناآشنا نمی‌باشد، شاعری است که در نیم قرن آفرینش شعری خود، شعری انسانی سرود و درست به همین سبب، در مفهومی وسیع‌تر، شعرش متعهد می‌گردد. شهرتش که در ابتدا بیشتر معلول اشعار عاشقانه و با موضوعیت زن بود، با پیوند خوردن اشعارش به قضایای سیاسی و اجتماعی جامعه عرب، فراگیرتر می‌شود. البته نباید اختیار شیوه شاعری و زبانی خاص خود او را که در عصر وی امر نادری بود، فراموش نمود.

او با التزام به قضایای سیاسی و اجتماعی جامعه عرب و سرودن شعر درباره‌ی موضوعاتی که کمتر شاعری جرأت پرداختن به آن را داشت، افکار عمومی و ذهن منتقدین و صاحب نظران را به خود مشغول ساخت. وی شاعری است که این جرأت را پیدا نمود در جامعه‌ای که عشق و عشق‌ورزی در آن امری خلاف قانون و شرع محسوب می‌گردید و نزدیک شدن به عالم زنان و پرداختن به آن

همچون نزدیک شدن و بازی با آتش بود، درباره‌ی عشق و زن بی‌پروا سخن بگوید و با پرده برداشتن و شفاف نمودن برخی رفتارهای اجتماعی، جامعه‌ی خویش را در فکر فرو برد.

زن در قاموس شعری نزار، معنایی شگرف و پر محتوا دارد. وی در تلاش است تا تعریف جدیدی از عشق به زن ارائه دهد و همواره در تکاپوی شکستن قفس‌های عشق سنتی، عشق تک جنسی و عشق غالب و مغلوب بوده است. او زن را خلاصه‌ای می‌دید از: وطن، عشق، شعر، زیستن، درخشیدن، رشد کردن و بالیدن، دوست داشتن، قدرت یافتن و ...

از این رو برای جامعه‌ای که زن را ننگ شب و خواری روز بر می‌شمردند بسیار دشوار آمد که کسی توانسته بود با این جسارت از زن سخن بگوید.

شکست اعراب ۱۹۶۷م نقطه تحولی در زندگی شعری نزار می‌گردد. به یکباره تمامی چیدمان ذهنی او به هم می‌ریزد و چیزی در درون او می‌شکند. و از این پس، وی شاعر عرصه‌ی سیاسی می‌گردد که در بیان نقاط ضعف جامعه، نه به مردم رحم می‌کند و نه از حاکمان آن خوف دارد. زبانش سلاحش می‌گردد و به مثابه جراحی متبحر زخم‌های کهنه‌ی جامعه را می‌شکافت تا به درمان آن پردازد. بنابراین شعر نزار، در تمام مدت آفرینشش، شعری متعهد بوده است.

رساله حاضر شامل سه فصل است که فصل اول شامل تعاریف می‌گردد و محقق در آن پس از پرداختن به زندگی شاعر، به تعریف مفهوم التزام و ادبیات ملتزم پرداخته است، در فصل دوم که جان‌مایه‌ی پژوهش است انواع التزام و گونه‌های مختلف آن در شعر نزار قبانی مورد بررسی قرار گرفته است و فصل سوم نیز نتیجه‌ی این پژوهش را در برمی‌گیرد.

ا) تعریف مسأله و بیان سؤالات اصلی تحقیق:

مسأله تعهد و التزام در ادبیات همواره یکی از مسائل مورد اختلاف میان ادیبان و منتقدین و صاحب نظران بوده است. برخی معتقدند که ادبیات باید قرین مسائل سیاسی روز باشد و برخی دیگر بر این اعتقادند که هنر مخالف التزام است و بدترین ادیبان متعهدترین آنها هستند (دهان، ۲۰۰۲: ۷۰). اما به هر حال باید به این حقیقت اذعان داشت که هر اثر ادبی دارای فکری است و شاعر ناگزیر و به اجبار در شعر خود وجود دارد. وی در درونش گرفتار و در بند است (قبانی، ۱۳۸۶: ۱۴).

مفهوم اصطلاحی تعهد و التزام آن است که انسانی افکار، قدرت و توانائی‌هایش را به طور آگاهانه در خدمت قضیه‌ای معین - سلبی یا ایجابی - به کار بندد (ابوحاقه، ۱۹۷۹: ۱۲). و آن را بر پایه‌ی آگاهی و خرسندی، بدون اجبار و آزادانه برگزیند (گرام، ۱۹۸۹: ۲۱). ظهور مفهوم التزام و تعهد، که از اواسط دهه پنجاه، جای خود را به عنوان یک قانون در شعر نوین عرب باز کرد، مدیون تجربه فلسطین بود

(سلیمان، ۱۳۷۶: ۱۲۱) و تجلی واقعی آن به سال ۱۹۶۷ م، پس از شکست نظامی اعراب از اسرائیل، بازمی‌گردد (حسینی، ۱۳۸۶: ۲۴).

نزار قبانی، شاعر سوری تبار معاصر عرب که برخی خوانندگان و منتقدینش لقب "شاعر زن" و "شاعر عشق" را بر او نهاده اند (عباس، ۱۹۷۹: ۱۳۵)، شاعری است که شعرش، شعری انسانی است و درست به این سبب در مفهوم وسیع تر شعری متعهد است. وی می‌کوشد که شعرش در خدمت جامعه باشد و تغییری را در جامعه ایجاد کند، زیرا به گفته‌ی خودش، شعری که نتواند تغییر ایجاد کند شعر نیست و شاعری که دگرگون نشود، شاعر نیست (قبانی، ۱۳۸۲: ۳۴۹).

او شاعری است که پرداختن به موضوع زن او را از مسائل جامعه دور نکرده و سرایش شعر در حوزه اجتماع او را از مسائل سیاسی جامعه‌اش غافل نکرده است. در ابتدا اشعار خود را در حوزه‌ی عشق و زن می‌سراید و کمتر قصیده‌ای را می‌گوید که در آن به مسائل سیاسی جامعه‌ی عرب اشاره‌ای داشته باشد اما پس از حزیران ۱۹۶۷م و شکست خفت بار اعراب از اسرائیل، نزار وارد عرصه‌ی دیگری می‌گردد و علی‌رغم تلاش مخالفانش مبنی بر عدم حضور او در این عرصه، شهرتش فراگیر می‌شود و اشعار سیاسی‌اش محافل ادبی سرزمین‌های عربی را به خود مشغول می‌سازد.

در این پژوهش سعی شده است تا با بررسی اشعار نزار قبانی به این سؤالات پاسخ داده شود:

۱. چگونه می‌توان نزار را هم به عنوان شاعر زن و هم به عنوان شاعری متعهد پذیرفت؟

۲. کدامیک از وجوه تعهد و التزام در شعر وی برتری دارد؟

ب) **ضرورت و پیشینه انجام تحقیق:**

نزار قبانی، به دلیل شهرت دامنه‌دار و فراگیرش نظر محققان و منتقدان بسیاری را به خود جلب کرده است. شهرت ادبی نزار، نگارنده را بر آن داشت که به مطالعه‌ی اشعار وی بپردازد. سهولت و روانی اشعار، زبان سلیس و نزدیک به کلام روزمره، نغز بودن مفاهیم در عین سادگی آن از سویی، و متنوع بودن فضای شعری در دیوان‌های مختلفش از سوی دیگر، موجب گردید موضوع التزام که از مفاهیم کاربردی قرن اخیر در ادبیات می‌باشد، در اشعار وی مورد بررسی قرار بگیرد. لذا با مراجعه به سایت‌های اطلاع‌رسانی، مانند سایت اسناد و مدارک علمی ایران و سایت انجمن علمی عربی در ایران، می‌توان گفت که تا کنون هیچ پژوهشی در ایران با عنوان (التزام در شعر نزار قبانی) کار نشده است و این پژوهش نخستین کار ادبی در این زمینه است. نزار قبانی تا کنون از جنبه‌های گوناگونی مورد بررسی قرار گرفته است که در این زمینه می‌توان به برخی از کارهای زیر اشاره نمود:

یونس فقیه (۱۹۹۷) در کتاب **ملاحم الالتزام القومي فی شعر نزار قبانی** به پژوهش در زمینه اشعار سیاسی نزار پرداخته است، که ضمن بررسی مفهوم التزام و خصوصیات شعر ملی و میهنی، به برخی از

موارد التزام سیاسی شعر نزار نیز می‌پردازد. همان گونه که ذکر گردید در این کتاب اشاره‌ای به التزام اجتماعی نزار نشده است.

رضا دیب عوضه (۱۹۹۹) در *المراه فی شعر عمر بن ابی ربیعہ*، به بررسی موضوع زن در اشعار سه شاعر شهیر در این زمینه عمر بن ابی ربیعہ، عمر ابو ریشہ و نزار قبانی می‌پردازد. البته با مطالعه کتاب ملاحظه می‌گردد که تمرکز اصلی نویسنده بر روی آثار عمر ابوریشہ و شخصیت ادبی وی می‌باشد و تنها در چند صفحه از کتاب به بررسی موضوع زن و عشق در آثار نزار قبانی می‌پردازد.

احمد تاج الدین (۲۰۰۱) در *نزار قبانی، الشعر السیاسی* پژوهش کاملی در زمینه اشعار سیاسی نزار ارائه داده است و تمرکز اصلی نویسنده بحث و تحلیل اشعار سروده شده‌ی شاعر پس از شکست ۱۹۶۷ م می‌باشد.

در زمینه پایان نامه‌ها نیز می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

دلالات الألوان فی شعر نزار قبانی اثر احمد عبدالله محمد حمدان (۲۰۰۸): در این پژوهش سعی شده است که نام انواع رنگهای بکار گرفته شده و تعدد تکرار آنها در اشعار شاعر مورد بررسی قرار گیرد و سپس از لحاظ ریشه‌یابی روانشناسی و کاربرد آنها به برخی از ویژگی‌های درونی و شخصیتی شاعر اشاره گردد. در حقیقت این پژوهش نوعی بررسی روانشناختی شخصیت شاعر است.

صدی القضیه الفلستینیه فی اشعار نزار قبانی اثر محمد قادری (۱۳۸۵): در این پژوهش نیز نگارنده به بحث در رابطه با قضیه فلسطین در اشعار نزار قبانی می‌پردازد.

الشعر السیاسی عند نزار قبانی تالیف محمود میرزائی حسینی (۱۳۸۷): در این پژوهش نیز محقق اشعار نزار قبانی را از بعد سیاسی آن مورد بررسی قرار می‌دهد.

بنابراین ملاحظه می‌گردد که در آثار منتخب فوق، اغلب بر یکی از جنبه‌های مفاهیم شعر نزار پرداخته شده است که غالب آنها در خصوص اشعار سیاسی نزار می‌باشد.

ج) فرضیه یا سوالات تحقیق

۱. اگرچه نزار به وصف زن می‌پردازد و اشعار عاشقانه بسیاری دارد، اما در عین حال اشعار عاشقانه وی در اوج خود متعهد است چرا که شاعر می‌کوشد به بیان واقعیت‌ها از زبان زن بپردازد و از این طریق به اصلاح روابط اجتماعی نادرست در جامعه بپردازد.

۲. شور و اشتیاق او برای بهروزی انسان‌ها و خشم و نفرت از پدیدآوردگان تیره‌روزی، جان‌مایه اصلی اشعار اوست از این رو می‌توان گفت که التزام سیاسی او در اشعارش بیش از التزام اجتماعی اوست.

د) هدف ها

هدف اصلی: تحلیل و بررسی اشعار نزار قبانی بر اساس معیار التزام سیاسی و اجتماعی

اهداف فرعی :

- شناخت بیشتر درونمایه شعر نزار و تحلیل محتوای آن
- آشنایی با التزام و موضوعات آن در شعر شعرای معاصر

ه) مشکلات و محدودیت ها

انسان همواره در مسیر تحقیق و پژوهش با مشکلات و موانع بسیاری روبرو می گردد که در برخی از مواقع این عوامل تأثیر بسزایی در کیفیت پژوهش دارند. در کشور ما یکی از اساسی ترین محدودیت ها و مشکلات در امر تحقیق، کمبود منابع و عدم دسترسی آسان به آن می باشد، به طوری که محقق در راه رسیدن به اهداف خود باید نهایت تلاش را انجام دهد تا بتواند اندکی از مشکلات و محدودیت های خویش را جبران کند. در این تحقیق نیز با توجه به آنکه نزار قبانی از شعرای معاصر عرب می باشد دسترسی به منابع تحلیلی آثار وی مشکل می باشد به ویژه آن که بسیاری از کتاب هایی که اخیراً در رابطه با اشعار وی نوشته شده در کشور های عربی بوده و تهیه آن به ندرت امکان پذیر است.

فصل اول

تعاریف

۱-۱) زندگی شاعر

نزار قبانی یک شاعر نیست، یک پدیده‌ی شعری است. چهار حرف کوتاه نام او دنیای بزرگ شعر عربی معاصر را در خود گردآورده است و اکنون که بیش از یک دهه از مرگ او می‌گذرد، ادبیات و واژگان پرطنین سروده هایش، هنوز چون رودی خروشان در فرهنگ و زبان کشورهای عربی جاری است و کمتر شاعری را می‌توان یافت که مانند او بر فرهنگ و زبان معاصر تأثیر گذارده و در میان مردم چنین محبوبیتی کسب کرده باشد. اما نزار قبانی شاعری که می‌گوید: من در همه جا ممنوعم، ... پس مرا در همه جا می‌خوانند؛ کیست؟

۱-۱-۱) نزار کیست؟

می‌پرسید: من کیستم؟ بگذارید وقتتان را زیاد نگیرم و از زحمت پرسش‌های پیاپی راحتان کنم، من شاعری هستم که از همان ابتدا تصمیم گرفتم «زبان» را شعله ور سازم، از نخستین قطره‌های مرکب تا آخرین آن؛ و میهن را پر شور کنم؛ کران تا کران... (قبانی، ۱۳۸۶: مقدمه).

نزار قبانی شاعر بلند آوازه‌ی معاصر که برای بسیاری از آشنایان ادبیات معاصر عرب ناآشنا و ناشناخته نمی‌باشد، و به گفته جهاد فاضل از تحلیل منتقدان و محققان گریزان است. «نزار قبانی به شدت از محققین و منتقدین دوری می‌جست و ترس این که مبادا آنها او را به میل خود نقد کنند و در شمار یکی از اکتشافات خود قرار دهند؛ او را برآن داشت که زندگینامه خود را به قلم آورد (فاضل، ۲۰۰۰: ۷)، بنابراین در ابتدای زندگینامه‌ی ذاتی‌اش^۱، کتاب «داستان من و شعر» می‌خوانیم: «من می‌خواهم داستان خویش را با شعر، پیش از این که دیگری بنویسد، خود به قلم آورم، می‌خواهم با دست خویش چهره‌ام را ترسیم کنم، چون هیچ کس نمی‌تواند آن را بهتر از خود من بکشد. می‌خواهم پیش از آن که منتقدین مرا با مقراض نقد ببرند و به میل خود به هم بدوزند و قبل از این که مرا دوباره بیافرینند، خود از روحم پرده بگیرم. سه چهارم شاعران جهان - از ویرژیل گرفته تا شکسپیر و دانته و متنی - از اختراعات منتقدان یا لاقل زاییده صنعت و آرایشگری ایشانند. بدبختانه

^۱ این تعبیر را دکتر شفیع کدکنی در کتاب خود «شعر معاصر عرب» در برابر کلمه *autobiography* به کار برده است. (شفیعی کدکنی،

شاعران قدیم دفتر خاطرات نداشتند، اما من چنین دفتری دارم و این کتاب دفتر خاطرات من است و در آن جزئیات سفر خود را در بیشه‌های شعر ثبت کرده‌ام ... هیچ کس نمی‌تواند بیش از خودم زبان حال من باشد» (قبانی، ۳، ۱۹۷۰: ۹).

۱-۱-۲) تولد نزار

جنگالی‌ترین و شجاع‌ترین شاعر شعر مدرن عرب که لقب «عاشقانه‌سرای بی‌همتا» را در پی نیم قرن آفرینش هنری و شعری، از آن خود نموده؛ درباره ی روز تولدش اینچنین می‌نویسد: «روزی که در ۲۱ آذار (مارس) در خانه‌ای از خانه‌های قدیمی دمشق بدنیا آمدم، زمین نیز در حال ولادت بود و بهار آماده می‌شد که جامه‌دان‌های سبز خود را بگشاید. زمین و مادرم در یک زمان آبستن شدند و نیز در یک زمان وضع حمل کردند.

آیا تولد من در فصلی که طبیعت در آن بر ضد خود به پا می‌خیزد و درختان همه‌ی جامه‌های کهنه‌شان را از تن بیرون می‌افکنند، تصادفی بود؟ یا آن که سرنوشت مرا چنین رقم زده بودند که مثل ماه آذار، ماه دگرگونی و تحول باشم؟

آنچه می‌دانم این است که در روز تولدم، طبیعت به اجرای انقلاب خود بر ضد زمستان سرگرم بود و از مزرعه‌ها و گیاه‌ها و گل‌ها و گنجشک‌ها می‌خواست که او را در این انقلاب، در برابر روش یکنواخت زمین تأیید کنند.

این چیزی بود که در درون زمین می‌گذشت اما در بیرون آن، نهضت مقاومت بر ضد اشغال فرانسویان از روستاهای سوریه به شهرها و محلات مردم متوسط گسترش می‌یافت. «محلّه شاغور» یعنی جایی که ما در آن سکونت داشتیم، یکی از دژهای مقاومت بود. سرکرده محلّه‌های دمشق، تاجران و صاحبان حرفه‌ها و پیشه‌وران بودند که به نهضت وطنی کمک مادی می‌کردند و از دکان‌ها و خانه‌هاشان آن را رهبری می‌کردند» (قبانی، ۱، ۱۳۸۶: ۲۰ و ۲۱).

و این چنین یکی از بزرگترین شاعران معاصر عرب، چشم به این هستی گشود تا شعر بسراید و شعرهایش سندی باشد از زندگی یک انسان عربی و به ویژه سندی اجتماعی باشد از زندگی زن عربی.

۱-۱-۳) خانواده نزار

«من از خانواده‌ای هستم که عشق پیشه آنهاست» (قبانی، ۱، ۱۳۸۶: ۶۶).

^۱ آذاریا آدار، ششمین ماه از سال کشوری و دوازدهمین ماه از سال دینی در تقویم عبری است. این ماه از یک هفته مانده به یکم فروردین ماه خورشیدی آغاز می‌شود و ۳۱ روزه می‌باشد. (<http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8>)

نزار قبانی در یکی از خانواده های متوسط دمشق به دنیا آمد، پدرش، توفیق القبانی، کارگاه شیرینی پزی داشت که درآمد آن را برای معاش و تحصیل فرزندانش و نیز در راه کمک به نهضت مقاومت ملی برضد فرانسویان صرف می کرد. «اگر بخوادم پدرم را جزء گروهی به شمار آورم، بی تردید او را جزء مردم زحمتکش قرار می دهم. زیرا وی پنجاه سال از عمرش را با استنشاق بوی زغال سنگ گذراند و بالشش از کیسه های شکر و تخته ی صندوق های چوبی بود» (همان: ۲۲).

و آنچنان که نبیل خالد ابوعلی در کتاب خود می گوید: «نزار فرزند دوم از میان چهار پسر و دو دختر بود که نام آنان معزز، رشید، صباح، هیفاء و وصال است. خواهر بزرگترش وصال در سال ۱۹۳۸ م برای آنکه نمی توانست با مرد دلخواه خود ازدواج کند، خود کشی کرد و مرگش زخمی دردناک را بر قلب نزار به جا گذاشت» (ابوعلی، ۱۹۹۹: ۱۲).

۱-۱-۴) محیط زندگی نزار

اگر مصاحبه ها و دست نوشته هایی را که نزار درباره ی شعر و شاعری نوشته است و در آن سخن از کلیدها و سرچشمه های شعری اش رانده است را به صورتی گذرا بررسی کنیم، به این نکته دست می یابیم که نزار هر از گاه گریزی به محیطها و مکان هایی می زند که روزگاری ذهن و جسم او را در دامن خود پرورش داده و یا ذهن او را به خود مشغول داشته است. یکی از آن مکان ها که به گفته ی خود او کلید شعرش و مدخل درست آن است، خانه ی پدری اش در دمشق است:

«آن خانه کلید شعر من و مدخل درست آن است ... آیا مفهوم سکونت انسان در شیشه ی عطر را درک می کنید؟ خانه ی ما این شیشه عطر بود» (قبانی، ۱: ۱۳۸۶: ۲۵).

میرفت دهان در کتاب خود «نزار قبانی والقضیه الفلستینیة» محیط زندگی نزار را اینچنین توصیف می کند: «نزار در منزلی از محله های دمشق بدنیا آمد که گل های یاسمن سایانش بود. از پدری تاجر که دستی در فعالیت های میهنی داشت و مادری که به گفته ی پسرش ناز او را بیش از پسران و دختران دیگرش می خرید» (دهان، ۲۰۰۲: ۳۰). او هم اذعان می دارد تأثیر خانه ای که نزار در آن بزرگ شده است و روزگار کودکی اش را در آن سپری نموده است، به وضوح، در اشعار وی هویدا است: «بوی عطر یاسمن، صدای فواره های حوض خانه ی نزار و شمیم دل انگیز قهوه، به خوبی از لابه لای اشعار نزار قبانی شنیده می شود» (همان: ۳۰).

در همین محیط زیبا و سستی بود که شاعر نخستین کلمات را بر آورد و قصیده های شعرای جاهلی را زیر لب زمزمه نمود و تأثراتش را تا آخرین لحظات شاعری بر شعرش به جا نهاد.

«این خانه، این سایبان، اثر انگشتانش را آشکارا بر شعر من به جا نهاد، عیناً همان گونه که غرناطه، قرطبه و اشبیلیه در شعر اندلسی تأثیر کردند. پس از آن سفرها کردم. قریب بیست سال در